

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права

кандидата юридичних наук,

доцента Волинського національного університету імені Лесі Українки

ГОРОТЬ Алли Миколаївни

на дисертацію ВОЄВОДИ Марії Вікторівни

на тему: «ІНСТИТУТ ПРАВА ПРИТУЛКУ: ДОСВІД УКРАЇНИ, ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право

Актуальність теми дослідження.

Сьогодні існує необхідності реагування на сучасні глобальні виклики, спричинені війнами, політичними кризами та порушеннями прав людини, що призводять до масового переміщення людей і зростання кількості шукачів притулку. В умовах російської агресії проти України та значної еміграції громадян важливим є вивчення міжнародного досвіду, зокрема Великої Британії, та країн європейського Союзу задля вдосконалення національної системи притулку.

Актуальність також підсилюється зобов'язаннями України гармонізувати своє законодавство з правом ЄС у процесі євроінтеграції. Розробка ефективної політики у сфері надання притулку необхідна як для захисту прав людини, так і для забезпечення національної безпеки.

З моменту здобуття незалежності Україна неодноразово стикалася з міграційними викликами та припливом внутрішньо переміщених осіб на свою територію. У той же час, Україна повинна адаптувати своє законодавство у сфері притулку відповідно до норм ЄС, оскільки вона рухається до інтеграції з Європейським Союзом. У цьому плані важливим і цікавим є досвід Великої Британії. Нещодавно вийшовши з Європейського Союзу, Великобританія постійно адаптує своє законодавство до нових викликів у сфері регулювання міграції.

Незважаючи на існування Спільної системи притулку в Європейському Союзі, Великобританія, країни Європейського Союзу та Україна мають проблеми з реалізацією права на притулок. Ці проблеми включають затримки в розгляді заяв, недостатність ресурсів для інтеграції біженців, а також випадки порушення прав людини.

Саме тому, в умовах сучасних глобальних викликів право притулку має забезпечувати баланс між гуманітарними зобов'язаннями та імперативом захисту національних інтересів держав. Неодноразово підкреслювалося, що неконтрольовані міграційні потоки становлять потенційну загрозу національній безпеці. Це особливо важливо для країн, які стикаються з ризиками тероризму

та нелегальної міграції. Для нашої країни це особливо актуально сьогодні, під час війни, оскільки важко регулювати ситуацію на кордонах, де відбуваються бойові дії.

Тому вивчення інституту права притулку є важливим для вдосконалення правових механізмів забезпечення прав людини, зміцнення міжнародного співробітництва у сфері міграції та притулку.

Актуальність проблематики дисертаційного дослідження дозволила здобувачці належно окреслити його мету та завдання.

Відтак, за мету дисертаційної роботи авторка визначає проведення комплексного аналізу інституту права притулку та визначенні поняття, змісту і особливостей міжнародно-правового статусу шукачів притулку в Україні, Великобританії та Європейському Союзі.

Відповідно до мети дослідження основна увага у дисертації зосереджена на розв'язанні наступних завдань:

- дослідити генезу розвитку інституту права притулку;
- проаналізувати право притулку в сучасному праві та з'ясувати інституційні механізми його дотримання;
- порівняти територіальний та дипломатичний притулок і визначити особливості їх надання;
- здійснити ретроспективний аналіз розвитку права притулку в Україні;
- визначити категорії шукачів притулку за національним правом;
- дослідити співвідношення права притулку з правовим статусом біженців в Україні;
- з'ясувати особливості надання притулку та визначення правового статусу етнічним біженцям в Україні;
- дослідити проблеми застосування норм міжнародного права та права ЄС при наданні статусу тимчасово переміщеним особам;
- виділити особливості функціонування загальноєвропейської системи надання притулку;
- розглянути міграційну політику Європейського Союзу та країн-членів щодо України;
- з'ясувати умови надання тимчасового та додаткового захисту як форми реалізації права особи на притулок у країнах ЄС та внести пропозиції для вдосконалення процедури надання такого захисту в законодавство України;
- з'ясувати особливості формування нормативно-правового забезпечення міграційної політики Великобританії у XIX–XXI сторіччях;
- дослідити особливості статусу біженця та інших шукачів притулку у Великобританії;
- визначити особливості формування права притулку після Брексіту.

Логічно побудовані мета, предмет та об'єкт дисертаційного дослідження зумовили оформлення структурного оздоблення роботи. Зокрема, робота складається зі вступу, чотирьох розділів, котрі поділені на 12 підрозділів,

висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 245 сторінок.

Дисертантка показала належний рівень знань з досліджуваної проблематики, в роботі вона оперує складною правовою термінологією, висунення власних періодизацій, концепцій та підходів. В межах дисертації здобувачка неодноразово звертався до законодавчої бази Великобританії, Європейського Союзу та України, статистичних даних, зарубіжних джерел, які критично аналізувала та зіставляла з національною нормативно-правовою доктриною.

Таким чином, дисертаційне дослідження Воеводи Марії Вікторівни на тему: «Інститут права притулку: досвід України, Великобританії та країн Європейського Союзу», присвячене комплексному аналізу інституту права притулку та його особливостям в Україні, Великобританії та країн Європейського Союзу, є надзвичайно актуальним та своєчасним, оскільки через військову агресію росії, порушення прав людини, політичну нестабільність у різних регіонах світу кількість людей, які шукають притулку, зростає. Україна не лише є країною, з якої біженці виїжджають, а й транзитною та потенційно приймаючою країною. Також, дослідження цієї проблеми заслуговує на увагу і в тому моменті, що з моменту обрання євроінтеграційного курсу Україна має гармонізувати своє законодавство та практику в сфері притулку з нормами Європейського Союзу. І саме вивчення досвіду Великобританії та країн ЄС дозволяє: адаптувати українське законодавство до європейських стандартів, запровадити ефективні механізми захисту прав біженців і шукачів притулку, а також відповідати міжнародним зобов'язанням.

Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірності і новизни.

Структура дисертаційного дослідження дозволила автору у повній мірі охопити предмет дисертаційного дослідження. Високий ступінь обґрунтованості результатів дисертації також обумовлений правильним застосуванням здобувачем філософсько-світоглядних, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціально-правових методів наукового пізнання. Дані методи обґрунтовані з урахуванням поставленої мети і завдань роботи, специфіки її предмета й об'єкта.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що за характером та змістом розглянутих проблем, а також об'єктом і предметом дослідження, дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням інституту притулку в праві України, Великобританії та Європейського Союзу на основі сучасного законодавства та з урахуванням новітніх науково-теоретичних здобутків у цій сфері.

Не можемо не погодитися з тим, що пропонована до захисту робота має низку позитивних та схвальних моментів у своєму змісті.

Особливу увагу в дослідженні присвячено комплексному науковому аналізу інституту притулку в праві України, Великобританії та країнах Європейського Союзу на основі сучасного законодавства з урахуванням новітніх науково-теоретичних здобутків у цій сфері, сформульовано теоретичні узагальнення та практичні пропозиції, що загалом вирішують важливе наукове завдання і спрямовані на вдосконалення нормативного забезпечення суспільних відносин, що складають інститут права на притулок за законодавством України, Великобританії та країн Європейського Союзу. Також в дослідженні актуалізовано необхідність комплексного дослідження інституту права притулку крізь призму впливу військової агресії росії проти України як на розвиток інституту притулку в Україні, так і в країнах ЄС.

Позитивним є те, що в дослідженні проведено порівняльний аналіз (територіального та дипломатичного притулку) та виявлено, що дипломатичний притулок відрізняється від територіального, оскільки останній передбачає здійснення суверенного права держави надавати притулок від переслідування в межах власної території, тоді як дипломатичний притулок спричиняє відступ від суверенітету держави, що приймає дипломатичну місію.

Заслуговують на увагу думки автора про те, що незважаючи на існування в Європейському Союзі Загальної системи надання притулку, в країнах ЄС, Великобританії та Україні існують проблеми з реалізацією права притулку – затримки в розгляді заяв, недостатність ресурсів для інтеграції біженців та випадки порушення прав людини. Дослідження досвіду регулювання інституту притулку дають змогу порівняти різні моделі регулювання права притулку, зокрема їх відповідність міжнародним стандартам (Конвенція про статус біженців 1951 року та Протокол 1967 року), а також зрозуміти, чи відповідає законодавство України зазначеним стандартам.

Цілком логічним і обґрунтованим є те, що в дослідженні авторкою встановлено, що право притулку має балансувати між гуманітарними зобов'язаннями та потребою захисту національної безпеки країн, оскільки неодноразово зазначалося, що неконтрольовані міграційні потоки несуть загрозу національній безпеці. Це особливо важливо для країн, які стикаються з ризиками тероризму та незаконної міграції, що сьогодні, в умовах війни, є актуальним для нашої країни, оскільки регулювати ситуацію на кордонах, де ведуться бойові дії, дуже складно. Також, що дослідження інституту права притулку має велике значення для удосконалення правових механізмів, захисту прав людини та зміцнення міжнародної співпраці в галузі міграції та надання притулку.

На позитивну оцінку заслуговує те, що в дисертаційному дослідженні констатовано, що на сучасному етапі розвитку міжнародно-правових відносин право притулку розглядають у двох аспектах: 1) як суверенне право держави надавати чи не надавати притулок іноземцям; 2) як право особи, що зазнає переслідувань з боку власної держави, отримати притулок в іншій державі.

Заслуговує на увагу те, що дисертанткою в дослідженні доведено, що становлення правового статусу біженця, права та обов'язки біженців у законодавстві України закріплені належним чином згідно з міжнародно-правовими стандартами, та виявлено, що основна проблема полягає в дотриманні законодавства про права біженців.

Позитивним є те, що в роботі дисертанткою здійснено аналіз сучасного національного законодавства та обґрунтовано розмежування і розкрито зміст таких понять як: «притулок», «статус біженця», «вимушені переселенці», «внутрішньо переміщена особа».

Заслуговує на увагу те, що дисертантка в своєму дослідженні встановила, що в праві ЄС (на основі Загальноєвропейської системи надання притулку) розрізняється декілька правових статусів: статус шукача притулку; статус біженця; статус особи, якій надається додатковий захист; статус особи, якій надається тимчасовий захист. А також той момент, що шукачі тимчасового захисту в ЄС є окремим видом мігрантів. Їхнє прибуття в ЄС пов'язане з обґрунтованим побоюванням, що їхнє життя та безпека в країні постійного перебування – під загрозою.

Позитивним в роботі є те, що дисертантка визначає доцільності використання зарубіжного досвіду вдосконалення інституту притулку, зокрема тих держав, які своє національне законодавство у сфері притулку змогли пристосувати до викликів сучасності та на належному рівні врегулювати неконтрольовані міграційні потоки. Окрему увагу акцентовано на праві притулку Великобританії, яка в умовах війни була і є надійним партнером України та однією з держав, яка після широкомасштабного вторгнення росії створила для українських шукачів притулку особливо сприятливі умови.

Висновки дисертаційного дослідження є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті та завданням дослідження й містять важливі теоретичні та практичні положення щодо необхідності для України вивчення та запозичення досвіду Великої Британії та країн Європейського Союзу з надання притулку та статусу біженця.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.

Основні положення, матеріали, сформульовані пропозиції і результати дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальшого вивчення теоретичних аспектів з метою напрацювання концептуальних положень щодо формування права притулку та дотримання і гарантування прав біженців та інших шукачів притулку на національному та міжнародному рівнях; правотворчості – для вдосконалення нормативно-правової бази України з питань притулку та правового статусу шукачів притулку; правозастосовній практиці – для вдосконалення діяльності уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення реалізації та захисту прав біженців та інших категорій шукачів притулку; навчальному процесі – у

юридичних та інших вищих навчальних закладах при викладанні освітніх компонентів «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Міжнародне право», «Міграційне право», при написанні монографій, науково-практичних посібників, підручників, підготовці методичних рекомендацій. Матеріали дослідження можуть бути використані для роботи представників громадських організацій, засобів масової інформації, тренерів розробників тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних занять з даної тематики.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено в 7 одноосібних наукових працях, з них 3 наукові статті опубліковані у фахових виданнях України категорії Б, перелік яких затверджено МОН України, та 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 17 травня 2022 року), «Актуальні питання реформування правової системи» (Луцьк, 22-23 жовтня 2022 року), «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (Луцьк, 21 квітня 2023 року), «Актуальні питання реформування правової системи» (Луцьк, 15-16 вересня 2023 року), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 14-15 травня 2024 року), «Актуальні питання реформування правової системи» (Луцьк, 13–14 вересня 2024 року).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які винесені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Надаючи в цілому високий позитивний висновок дисертаційному дослідженню Воєводи Марії Вікторівни «Інститут права притулку: досвід України, Великобританії та країн Європейського Союзу», не можна не звернути увагу на деякі положення, що мають дискусійний характер:

1. В дисертаційному дослідженні дисертантка загалом позитивно оцінює українське законодавство у сфері притулку та надання статусу біженців, внутрішньо переміщених осіб (етнічних біженці), так в дослідженні (Розділ 2) зазначено, що законодавство України щодо внутрішньо переміщених осіб базується на Керівних принципах з питань щодо переміщення осіб всередині

країни, які є головними висновками світової політичної думки щодо проблеми внутрішньо переміщених осіб, а також на нормах основних міжнародно-правових документів із захисту прав людини. Крім того, законодавством України закріплюються основні права та свободи внутрішньо переміщених осіб, забезпечення яких покладається на органи державної влади, органи місцевого самоврядування та громадські організації. Проте, автор в роботі не надає достатньої критики щодо прогалин у практичному застосуванні цих норм — зокрема в аспектах забезпечення житлом, доступу до медичної допомоги та юридичних послуг, та інше. Було б цікаво при захисті роботи почути думку здобувачки з цього приводу.

2. У дисертаційному дослідженні (Розділ 3 підрозділи 3.1 та 3.2), авторкою детально проаналізовано систему надання притулку в Європейському Союзі, яка функціонує на основі Загальноєвропейської системи надання притулку (CEAS). Обґрунтовано, що ця система охоплює як нормативні, так і практичні механізми визначення держави, відповідальної за розгляд заяви про надання притулку, запроваджує спільні стандарти справедливої та ефективної процедури розгляду заяв, мінімальні умови прийому шукачів притулку, а також уніфіковані правила щодо визнання та змісту статусу біженця.

Водночас у дослідженні не конкретизовано, які саме стандарти та норми Загальноєвропейської системи були використані Україною відповідно до її зобов'язань у межах процесу гармонізації національного законодавства з правом ЄС. Доцільним було б при захисті, також почути позицію здобувачки щодо перспектив і доцільності імплементації аналогічної моделі в українську правову систему, з урахуванням її особливостей та викликів, пов'язаних із воєнним станом та міграційними процесами.

3. Здобувачкою у дисертації при визначенні особливостей формування права притулку після Brexit (Розділ 4 підрозділ 4.3) було з'ясовано, що з моменту виходу з ЄС Великобританія запроваджує свою власну політику в галузі торгівлі та імміграції, так само як і ЄС щодо британців. З метою контролю кордонів у квітні 2022 року уряд Британії оголосив про новий план вирішення проблеми з напливом мігрантів який передбачає жорсткі правила для отримання притулку на території Великобританії а також більш жорстку міграційну політику. Проте на нашу думку в роботі не достатньо розкриті аспекти щодо зобов'язання Великобританії у сфері міжнародного захисту після виходу з ЄС, а саме: особливості надання притулку після Brexit - які права та свободи шукачів притулку забезпечуються згідно нового законодавства Великобританії, а які обмежуються. Та як саме нова система вплинула на шукачів притулку з України. Було б цікаво при захисті роботи почути думку здобувачки з цього приводу.

В цілому, висловлені зауваження є суто дискусійними, не мають принципового характеру, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту, цільовою

спрямованістю та є особистим внеском її автора Воеводи М. В. в правову науку.

Загальний висновок. Дисертація здобувачки виконана на високому теоретичному рівні, в роботі містяться наукові результати, що отримані внаслідок ґрунтовного наукового комплексного дослідження. Дисертація є завершеною, самостійною кваліфікованою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати. Будь-яких проявів академічної недоброчесності виявлено не було.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація Воеводи Марії Вікторівни **«Інститут права притулку: досвід України, Великобританії та країн Європейського Союзу»** відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам п. п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – **ВОЄВОДА Марія Вікторівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ

**кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права**

Алла ГОРОТЬ